

Werken met Passie

Michielsens, Magda (red.) (2008).
Werken met Passie.
Topvrouwen over hun loopbaan.
 Brussel: RoSa.

In het boek staat mijn verhaal niet. Ik heb het wel opgeschreven, als vingeroefening voor de interviews met de andere vrouwen en als basis voor de inleiding.

Naam:	Magda Michielsens
Geboortedatum:	16-02-1944
Geboorteplaats:	Antwerpen
Opleiding:	Lagere school in het Antwerpse stadsonderwijs, Koninklijk Atheneum Hoboken, latijn-wiskunde Licentiaat moraalwetenschap, Rijksuniversiteit Gent, 1968 Doctor in de moraalwetenschap, Rijksuniversiteit Gent, 1973
Gezinssituatie:	gehuwd, geen kinderen
Eerste job:	lerares zedenleer, Koninklijk Atheneum Berchem
Loopbaan:	lerares zedenleer 1968-1969 navorser bij het NFWO van 1969 tot 1977 docente HISKWA (Arbeidershogeschool) 1977 tot 1980 docente Katholieke Universiteit Nijmegen 1980 tot 2001 directeur Steunpunt Gelijkekansenbeleid van 2001 tot 2004 professor vrouwenstudies (deeltijds) 1994 tot 2007 aan de Universiteit Antwerpen (aanvankelijk Universitaire Instelling Antwerpen)
Nu:	gepensioneerd en zelfstandig onderzoekster (http://www.moh.be)

Als ik dat allemaal zo op een rijtje zie dan wil ik daar enkele opmerkingen bij maken

- De instellingen zijn ondertussen allemaal van naam veranderd. Dat moet duidelijk tegenwoordig. Ik vind dat jammer, en ik snap ook niet waarom het nodig is. Waarschijnlijk zullen reclamemensen daar een antwoord op hebben. Men heeft wellicht de pompeuze namen willen veranderen, maar het gaat in tegen mijn gevoel voor tradities, voor de continuïteit van instellingen.
- Dat mijn lagere school gemengd was, toen, van 1950 tot 1956, heeft zeker een grote invloed op mij gehad. Dat het een stadsschool was (geen katholieke school dus) is ook heel bijzonder. Het Antwerps stadsonderwijs van toen was echt een fenomeen. Mathilde Schroyens was toen schepen van onderwijs. Het was uiteraard zeer bijzonder dat in zo'n grote stad toen, een vrouw schepen van onderwijs was. Ik voel mij echt een resultaat van de inspanningen van die vrouw. Zij was net zo oud als mijn moeder (geboren in 1912).
- Het Antwerps Stadsonderwijs gaf in mijn jeugd echter meer dan ik van mijn ouders mocht aanpakken. Er waren allerlei dingen gratis, en ik mocht daar niets mee te maken hebben. Het was kort na de oorlog en mijn ouders vonden dat gevaarlijk: van gratis en cadeaus, geschonken door de overheid of door een politieke partij, komt zoiets als nationaal-socialisme. 'Zo is het begonnen' ... zo leerden zij mij. Veel meer politieke lessen heb ik thuis niet gehad, maar dat was voor mijn ouders heel belangrijk. Niets aanpakken, en je niet laten omkopen. Niet door de kerk en zeker niet door de politiek of de overheid.
- Ik denk met plezier terug aan de jaren 50. Voor mij zijn ze doordrongen met wederopbouw en emancipatie. Overal in Antwerpen werd gebouwd, dat zag je in de straten, waar de puinen van de bombardementen

- verdwenen. Dat was symbolisch voor de hele sfeer om mij heen toen: opnieuw beginnen, beter doen, je best doen, vooruitgang, niet zeuren, nu kan het, armoede is te vermijden. Er was heel weinig geld, maar daar was toch veel mee te doen. Ik had geen goed beeld van wat je allemaal kon worden in de wereld, maar wel dat het voor meisjes en jongens gelijk was.
- Ik ging in 1962 naar het atheneum, volgde uiteraard zedenleer, en zat weer met jongens in de klas. Co-educatie was toen nog een onderwerp voor discussie, maar ik heb nooit anders gekend. Van het katholieke Vlaanderen en van meisjesonderwijs heb ik dus aan den lijve niets ondervonden.
 - Ondanks de emancipatorische geest van het Antwerps stadsonderwijs, en ondanks mijn uitstekende testresultaten had het PMS (als dat tenminste toen al zo heette) mijn ouders aangeraden om mij naar de moderne afdeling te sturen. Wel naar het atheneum. Ik heb dus niet meegemaakt dat men van mening was dat meisjes niet moesten studeren. Misschien hadden ze wel 'moderne' gezegd, juist omdat ik zo goed was in wiskunde en wetenschappen, dat weet ik niet. In alle geval ben ik op het nippertje aan de moderne ontsnapt, door een toevallige verontwaardiging van een kennis van mijn ouders, en heb ik, zeer tot mijn genoegen, latijn-wiskunde gedaan. Ik ben daar al heel mijn leven blij om.
 - Toen ik eventjes les gaf op het atheneum van Berchem (pas afgestudeerd, 24 jaar) was de school zelf nog niet gemengd. Het was een volledige jongensschool, met 2 jonge leraresjes waarvan ik er één was. Ik gaf zedenleer, de andere wiskunde.
 - Moraalwetenschap studeren en vervolgens werken binnen de afdeling filosofie aan dezelfde universiteit, was groot worden al denkend. Toen, veel meer dan nu, was studeren niet afgebakend in uren en dagdelen. Het was oeverloos, het was een manier van leven, een habitus die langzaam groeide. Toen ik er was heb ik nauwelijks beseft dat 'vrouwen in de filosofie' vrij uitzonderlijk was. In 2002 vierde de afdeling moraalwetenschap haar 40 jarig bestaan en zat ik tijdens de festiviteiten

in het panel. Pas in de voorbereidingen daarvan realiseerde ik mij dat ik de eerste vrouwelijke doctor in de moraalwetenschap ben, en dat er daarna nauwelijks andere vrouwen zijn bij gekomen.

In de periode dat ik er studeerde en werkte was filosofie/moraalwetenschap in Gent een zeer progressieve afdeling. De professoren waarvan ik les kreeg zijn daar ook algemeen om bekend in Vlaanderen: Leo Apostel, Jaap Kruithof, Hugo Van den Ende, Etienne Vermeersch. Ook hier heb ik dus de traditioneel katholieke Vlaamse conservatieve mentaliteit niet gekend.

- Ik heb geen kinderen, in de eerste plaats omdat ik toen ik 30 jaar was baarmoederhalskanker heb gehad. Geen kinderen hebben past en paste eigenlijk veel beter in mijn leven dan wel kinderen hebben. Kort voor mijn kanker had ik een miskraam gehad. Geen kinderen hebben is dus niet echt een keuze, maar ik had de keuze net zo goed wél vrijwillig kunnen maken. Het past mij uitstekend.
- Twintig jaar van mijn carrière heb ik in Nederland gewerkt. In het buitenland werken was geen vrije keuze. Ik wou absoluut terug aan de universiteit werken, en in Vlaanderen bleek dat niet te kunnen. In 1980 niet, en ook later heb ik pas in 2001 een weg terug gevonden. 21 jaar is een lange tijd.
- Gedurende heel die lange tijd heb ik steeds een stevig band met Vlaanderen behouden. Ik ben eigenlijk nooit helemaal weg geweest. Sinds 1986 heb ik aan de UIA dingen gedaan voor Vrouwenstudies en ik heb de vrouwen(beweging) in Vlaanderen steeds gevolgd, ook als ik in Nederland woonde en werkte.
- Ik ben niet vrijwillig gestopt als directeur van het Steunpunt Gelijkekansenbeleid. En ik ben niet vrijwillig gestopt als professor Vrouwenstudies. De minister stopte de subsidie voor de opleiding, en de universiteit heeft niets willen doen. Mijn contract was uit, ik heb de lokalen leeg gemaakt en heb de deur dichtgedaan. Einde verhaal.

- Publicaties staan niet in zo'n lijstje van jobs en activiteiten, maar dat is toch waar ik het liefst op terugkijk.

Arbeidswaarden

Wat is/was het belang dat je aan 'werken' hecht(te) ?

Ik heb altijd alleen maar gewerkt, dat gevoel heb ik en het is een heel plezierig gevoel. Vooral de laatste jaren heb ik ongeveer nooit vakantie genomen en heel weinig vrije dagen gehad. Met de jaren ging ik steeds meer werken. Maar ook in de jaren zeventig herinner ik me de Pinksterweekends die heel geschikt waren om een tekst af te werken, en de Paasvakantie die ik nu net nodig had om dit en dat af te werken. In de jaren 80 heb ik wel lange zomervakanties (3 weken) genomen, maar dan gingen er stapels filosofische boeken mee naar de kust van Joegoslavië. Dat was wel zalig. Sinds het begin van de oorlog in Joegoslavië zijn we eigenlijk nooit meer voor langere tijd op vakantie geweest.

Een werkweek is altijd minstens 6 dagen geweest, en een werkdag van 12 uur is niet lang. Dat is bijvoorbeeld maar van 9 tot 9. Het is dus meestal meer geweest. Dat ging zo in de examenperiode van mijn studententijd, dat ging zo om mijn doctoraat te maken, en dat is zo gebleven.

Dat is niet echt een kwestie van 'waarden'. Ik vind niet dat het 'moet'. Ik doe het gewoon graag. Het is als ademen. Ik besta, dus ik adem, dus ik werk.... Simpel. Er is niets dat ik liever doe, er is niets wat ik gemakkelijker vind. Hoge arbeidswaarden in de zin van "je MOET werken", of "je MOET veel werken", of "niet werken is zondig", dat heb ik nooit gehad. Als ik mijn tijd verspil, of zou verspillen, zou ik mij niet schuldig voelen. Ik ben nogal immuun voor schuldgevoel. Het is er bij mij ook niet ingeprent dat ik iets zou moeten. Het hoefde ook niet. Arbeidsethos met godsdienstige connotaties heb ik helemaal niet. Arbeidsethos in socialistische zin heb ik ook niet meegekregen. Bovendien ben ik een kind van mijn tijd (jaren 60 en 70), waarin veel jongeren

het arbeidsethos van zich af schudden. Ik ben afgestudeerd in 1968 ... heel wat jonge mensen uit de studentenbeweging stonden niet te springen om carrière te maken in het bedrijfsleven of in de traditionele politieke partijen. Aangezien ik vrij snel perspectieven had binnen de universiteit heb ik er niet al te zeer hoeven mee worstelen, maar het is voor veel feministes in die periode echt een heet hangijzer geweest. Ooit was het feministisch om geen carrière na te streven. 'De grote weigering' (Herbert Marcuse) was wereldwijd iets waarmee alle feministes van toen hebben geworsteld.

Ik zou het nooit bedacht hebben, als vrouw, om niet te werken. Ik heb nooit gesnapt dat je het kan bedenken om afhankelijk te willen zijn van een echtgenoot. Een mens, een individu, en dus ook een vrouw, moet er alles aan doen om voor zichzelf te zorgen. Het lijkt mij logisch. Economische zelfstandigheid ... ik zou niet anders durven. Ik vertrouw geen enkele overheid of geen enkele man ver genoeg om niet te werken. Nu moet ik de overheid wel vertrouwen, wat mijn pensioen betreft. Ik vind het onplezierig.

Het belang van creativiteit, van presteren, van dingen beter willen doen dan anderen, de beste zijn, bouwen en uitvinden... het is pas de laatste tijd dat ik dat zo belangrijk vind. Niet sinds gisteren, maar in de jaren zeventig had ik het in alle geval niet. Of zei ik het niet luidop, expliciteerde ik het niet. Ik ben het belangrijk gaan vinden toen ik zag hoezeer het gelijkheidsbeginsel kwaliteit dreigt kapot te maken. En, toen ik begon te zien hoe averechts ons streven naar minder concurrentie, minder competitie, don't hurry, overleg en egaliteit begon te werken, ben ik mijn eigen hypocrisie gaan inzien. Ik betrapte mij erop om zelf te leven als een topsporter die de Olympische Spelen wilde halen, maar dat mijn sporttak was: vertellen dat we allemaal gelijk zijn, zeggen dat het niet hoeft, dat competitie niet hoeft, dat vrouwen verschillend moeten mogen zijn. Er zijn wel meer mensen die de inconsequenties inzien waarmee ze schipperen. Ik heb echter niet mijn levenswijze veranderd, ik heb mijn boodschap veranderd. Ik zeg nu eerlijk dat ik veel belang hecht aan werken, en ook aan presteren, aan

achievement, aan motivatie, aan ambitie en aan daarvan genieten. Ik ben er ook van overtuigd dat het maatschappelijk van groot belang is dat zulke houding aan mensen niet wordt afgeleerd.

Vroeger vond ik het wel belangrijk om tegengas te geven tegen de vaak godsdienstig geïnspireerde arbeidsmoraal, tegen de mensen met oogkleppen die alleen maar werken-werken-werken kenden. Nu denk ik dat die mensen uitgestorven zijn en dat de organisatie van de samenleving met zoveel mensen die niet werken absurd is.

Afstand doen

Hoe is het, als vrouw, om niet meer de dingen te doen die je in je eigenlijke beroepsleven deed.

Ja, ik ben geen professor Vrouwenstudies meer. Ik doe nog wel onderzoek, geef nog lezingen en gastcolleges, maar het dagelijkse universitaire werk is opgehouden.

Ik mis er alles van, ook de vervelende dingen.

Hoewel ik, uit onderzoek, natuurlijk wel goed op de hoogte ben van de situatie van gepensioneerden, verbaast het isolement mij toch. Het zal wel anders zijn als je kinderen en kleinkinderen over de vloer hebt, of een actief buurt- en familieleven hebt. Ik heb dat niet, wat vrij logisch is als je alleen maar gewerkt hebt en geen kinderen hebt. Dan is er enkel de rust van het thuis kunnen werken. Ik ben in mijn jonge jaren 8 jaar in het NFWO (nu Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek) geweest. Er was in die tijd niet de luxe (of de verplichting, het is maar zoals je het bekijkt) van een werkplek op de universiteit, ik werkte meestal thuis of op café. Ik heb die periode op werkgebied altijd de gelukkigste van mijn leven genoemd, omdat ik dan niet veel andere bekommernissen had dan onderzoek doen. Ik probeer mijn huidige situatie zo te bekijken. Ik doe de poging om het zo aan te voelen. Dat lukt niet altebest: ik mis

teveel. Toen ik in het NFWO was had ik natuurlijk nog nooit verantwoordelijkheid gedragen en nog nooit in een netwerk gezeten.

Plots is er de verbazing dat ik alsnog een huisvrouw zou kunnen worden. Het zal niet gebeuren, maar wat wordt een vrouw verondersteld te doen als ze niet meer 'werkt' ? Ik zal wel blijven schrijven, en lezen, en onderzoeken maar 'thuis' is geen uitverkoren plek voor vrouwen die nooit huisvrouw geweest zijn en dat ook niet willen zijn. Ik vind het ook bijzonder raar om een mevrouw geworden te zijn, in plaats van een professor. Het is eerder mijn identiteit die wegvalt dan mijn status.

Ik mis de drukte. Het ti-to en dit-en-dat. De af te werken lijstjes, de vele mails, de hangende zaken, de continuïteit, het ritme. Dat er achter datgene wat je aan het doen bent in je hoofd als het ware een ruimte is waar alles in de wacht zit wat je op heel korte tijd nog moet doen, dat is een bijna fysieke ervaring die ik al heel lang ken. Dat die ruimte leeg aan het geraken is geeft een onwezenlijk gevoel. Ik vind het niet prettig.

Anderzijds beseft ik ook ten volle (door terug te vallen op een NFWO-achtige situatie) dat voor veel mensen al het vele werken, de drukte, de vele dingen tegelijk, verhinderen dat er goed nagedacht wordt, zelfs over de dingen waar het in je werk over gaat. Dat was voor mij ook zo. Als ik sommige politici of verantwoordelijke van organisaties zie hollen, dan denk ik: "denk eens na ... sta eens stil". Of collega's aan de universiteit, van de ene vergadering naar de andere, van het ene boek of artikel naar het andere, steeds maar die publicatiedwang, en van de ene groep studenten naar de andere ... tja, het moet allemaal, het is zelfs plezant maar vaak niet fundamenteel.

Ik had in mijn werk heel veel buitenlandse contacten. Het is straf dat dat onmiddellijk wegvalt als je je functie niet meer vervult. Buitenlandse netwerken zijn intens geweest voor mij in Vrouwenstudies.

Ik vond het een heel aangenaam gevoel om deel te zijn van een internationaal geheel, vrouwen met vergelijkbare activiteiten, vergelijkbare doelstellingen. Mensen met hetzelfde soort leven en dezelfde ambities voor zichzelf en de vrouwen om zich heen. Een topologie van de wereld, vooral van Europa, waar ik overal gedachten en stromingen kende. Dat laatste was belangrijker dan de mensen die ik er kende. Het ging om een netwerk, met inspiratie en verbanden voor je eigen werk. Het is geen vriendenkring, het is net-werken. Dat is nu weg en uiteraard verschaalt dat mijn denken en mijn bestaan.

Dat je geen deel meer bent van een internationaal verband staat symbool voor het feit dat een heleboel waarden - waarderingen – betekenissen - in het leven verdwijnen als je niet meer 'in functie' bent. Dat is meer dan het werken dat stopt. Dat is trouwens voor mannen niet anders dan voor vrouwen. Maar, als je moet geloven dat vrouwen meer belang hechten aan sociale relaties dan mannen, dan zal un-embedded geraken voor vrouwen ook wel ingrijpender zijn dan voor mannen.

Het is ook raar dat je dingen die je zo belangrijk vindt en vond niet meer kunt beleven. Ik vind ideeënuitswisseling, lezingen, commentaren op lezingen, sporen die verder uitgezet worden naar nieuwe onderzoeken, prikkels krijgen die je nadat je ze omgewerkt hebt weer kunt doorgeven, belangrijk en plezierig. Internationale vergaderingen en conferenties zijn daar vol van, vooral als het vergaderingen zijn van netwerken die een hele tijd bestaan. En dat heb ik moeten loslaten. Er wél naar toe gaan zou trouwens geen zin hebben: ik ben geen transmittor of multiplier meer.

Denken zonder toekomst vind ik moeilijk. Denken zonder locatie vind ik moeilijk. Er is in de feministische theorie altijd veel te doen geweest over 'politics of location'. Je denkt vanuit je positie, je plaats in de wereld, in de maatschappij; je geschiedenis maakt je referentiekader en je referentiekader produceert mee je ideeën, je theorieën, je interpretaties. Ik ben hier helemaal nog niet mee klaar. Ik ben nog niet in staat om mijn nieuwe positie in mijn denken te gebruiken en dat

remt mij. Het stimuleert mij anderzijds wel om opnieuw epistemologische thema's aan te pakken en 'situated thinking' kritisch te herbekijken.

Ik denk helemaal niet: "klaar, nu ga ik iets anders doen". Ik wil blijven onderzoek doen, denken, lezen en publiceren. Er is echter nog een boel werk te doen om mij er goed bij te voelen om dat vanuit mijn nieuwe plek (letterlijk en figuurlijk) te doen.

Macht heb ik als docente vrouwenstudies nooit gehad. Eén zucht van de machtigen in het kabinet en/of de universiteit, en ik ben er geweest. Het klein beetje macht dat ik al jaren had mis ik wel: jonge vrouwen op de juiste plaatsen brengen, agendasetting in onderzoek en beleid, dingen doen gebeuren, kansen geven en opportuniteiten te baat nemen, dragende gedachten proberen te formuleren en daar een podium voor hebben.

Als voormalig lesgever en onderzoeker weet ik wel dat ik een bepaalde invloed heb gehad. Dat is fijn. Ik heb een heleboel goeie cursussen gegeven en teksten geschreven, en daar ben ik blij mee. Men heeft mij nog niet kunnen overtuigen dat ik een bepaalde invloed nog steeds kan hebben, ook vanuit dit non-bestaan. Ik moet er nog opnieuw vorm aan geven.

Balans

Hoe ging de combinatie arbeid en privéleven (gezin of andere verplichtingen of geneugten in het eigen leven)?

Ik heb altijd kunnen schuiven met mijn privéleven zoals het uitkwam. Ik heb ook geen familiale verplichtingen. Mijn ouders zijn dood, mijn vader is gestorven in 1968, mijn moeder in 1983. Geen van beiden hebben gewogen op mijn werkagenda. Geen van beiden zijn zorgbehoevend geweest. Voor mijn moeder heb ik altijd voldoende tijd gehad, hoewel het voor haar in haar laatste jaren wel lastig was dat ik in Nederland woonde. We deden nog wel veel samen, en dat was heel goed.

Ook mijn beide schoonouders zijn dood. Mijn man heeft er veel zorgtijd aan besteed. Ik was wel in de buurt, maar hij deed alles wat er moest gebeuren. Zeer zorgzaam. We waren er veel als het nodig was. Altijd met de laptop op tafel, maar we waren er wel.

Van als ik op kot ben gegaan, in 1962, tot de dood van mijn schoonmoeder in 2005 zijn weekends altijd voor de ouders geweest. Met veel werken (ons werk, in de boeken en op de computer) bij de ouders er tussen door, maar we waren wel daar, voor het plezier en als het nodig was.

De verhouding tussen publiek en privé is een eigenaardige kwestie. Mijn professioneel leven drong heel diep binnen in mijn privéleven, de twee liepen volledig door elkaar, aangezien ik altijd werk(te). Ik vind dat helemaal geen probleem. Ik hoef geen afzonderlijk privéleven. Als feministe en als intellectueel vind ik dat niet zo vreemd. Ik kan mij het niet anders voorstellen.

In de jaren 70 waren het de feministen die de scherpe scheiding tussen professioneel en privé wilden afbreken. Weg met de vervreemding, weg met het onpersoonlijke op het werk. Ze zaten te breien in de les en brachten hun baby's mee naar vergaderingen. Tegenwoordig lijkt het progressief om een strenge scheiding te vragen, en te vechten voor de inbunkering van het familiale leven. Ik heb aan die veranderde houding lelijk mijn vingers en mijn gemoed verbrand. Nu hoef ik het niet meer te veranderen, maar als ik nog 10 jaar had moeten werken, zou ik het toch lastig hebben gehad met deze nieuwe mentaliteit van de strenge scheiding tussen het werk en het zogenaamd persoonlijke leven. Huisje-boompje-beestje heeft om zich heen gegrepen in kringen waar ik het nooit had verwacht.

In een lunch van vrouwelijke professoren bij de rector van de universiteit in Nijmegen, vertelde een collega het volgens haar gruwelijke verhaal over een mannelijke collega-prof van haar, die een afschuwelijke gewoonte had. Eerst

even vertellen waarom we bij de rector op de lunch waren. Het was ergens in de tweede helft van de jaren 90, de rector wilde zijn bereidheid tonen om een inspanning te doen om meer vrouwen in hogere functies te krijgen aan de universiteit, en hij organiseerde een lunch met de vrouwelijke professoren, als een eerste stap naar de opbouw van een netwerk. Elkaar leren kennen en plannen voor beterschap bedenken, dat was de bedoeling. We konden met ons allen om één tafel om te lunchen.

Een collega had dus een gruwelijk verhaal. De voorzitter van haar vakgroep (mannelijk uiteraard) had een vreselijke gewoonte. Hij hield tweemaal per jaar een inhoudelijke vergadering op zondag, bij hem thuis. Er werd voor lekkere hapjes gezorgd en men had tijd voor een inhoudelijk gesprek en om de zaken te regelen, die moesten afgesproken en beslist worden. Alle andere vrouwelijke collega's begrepen haar onmiddellijk. Wat kunnen mannen toch verschrikkelijk zijn. Brunchvergaderingen op zondag ! Mannen hebben geen enkele feeling voor het gezinsleven. Zij beseffen niet wat een zondag voor het gezin betekent. Wat een gebrek aan respect ! Twee keer per jaar zelfs !

Tja, mij lijkt het dat juist dergelijke vergaderingen de smaak van het werk verfijnen. Niet dus, voor drukke vrouwen en moeders. Laat ons het verbieden, het op de lijst zetten van de aandachtspunten die carrières van vrouwen moeten bevorderen. Ik vind dat afschuwelijk. Het is misschien een extreem voorbeeld, maar er zouden er vele te geven zijn die in de richting gaan: vrouwen die forceren dat de scheiding tussen professioneel en privé streng moet zijn.

Ik heb het onderscheid tussen publiek en privé nooit aangevoeld, en vond dat prima zo. Trouwens, ik denk dat dit voor veel mannen ook zo is en steeds zo is geweest. Dat vrouwen dat zo graag voor (hun) mannen willen veranderen, daar houd ik ook niet zo van. Voortdurend werken en ook voortdurend willen werken, werk mee naar huis nemen, afspraken in verband met werk laten voorgaan op wat dan ook, ik denk dat politici, kabinetsmedewerkers, managers, professoren, schrijvers, cineasten, hoge ambtenaren, directiesecretaressen en –secretarissen,

journalisten, artsen, zelfstandige ondernemers, ... dat altijd doen en dat daar niets mis mee is. Veel vrouwen willen dat kost wat kost veranderen. Niet alleen voor zichzelf, maar voor iedereen. Ik niet, ik denk dat dat gewoon zo is, dat dit het zout van de wereld is, de kern van creativiteit, dat je dat mannen niet moet proberen af te leren, en vrouwen ook niet. Absoluut niet.

Uiteraard beseft ik wel dat dit niet voor iedereen zo is en niet zo moet zijn. Er zijn ook 9 to 5 jobs. Er zijn ook jobs die je niet langer dan enkele uren per dag kan of wil doen. Er zijn mannen en vrouwen die zo (moeten) leven. Ik respecteer dat. Arbeidsvoorwaarden en bestaande rechten dienen beschermd te worden. Daar staat tegenover dat men de goesting van mensen om te werken, het plezier ervan, ook niet moet afknijpen.

Het gevolg van mijn mentaliteit is dat ik het nooit druk heb gehad. Je kan maar één ding tegelijk doen, na het ene doe je het andere, en zolang je met het ene bezig bent heb je van het volgende geen last. Ik mag dan wel altijd gewerkt hebben, maar “druk-druk-druk”, dat ken ik niet, en ik vind dat sfeertje bij anderen om mij heen zeer onaangenaam.

Gender en werk

Wat is je mening over het algemeen beeld van gender (lees: vrouw) en werk vandaag?

Dat vrouwen werken en bekwaam zijn in hun job wordt nog weinig in vraag gesteld. De kwaliteiten van vrouwen in hoge functies worden meestal niet meer betwist vanwege het vrouw zijn. Vrouwen uit bepaalde functies uitsluiten is bij de wet verboden. Ook op werkvloeren die geen speciale aandacht trekken staan vrouwen hun mannetje. In het onderwijs komen de grote kwaliteiten van meisjes duidelijk tot uiting. Sinds de onderwijshervormingen presteren zij uitstekend. Het

wantrouwen tegenover vrouwen is weg, meen ik te zien. Dat is positief, en eigenlijk is dat op vrij korte termijn gebeurd.

Ik denk wel dat men zijn best zal moeten doen om dat positieve beeld te behouden. Het is geen lineaire vooruitgang, die vanzelf blijft duren.

Dat de aandacht verslapt zie ik overal om mij heen. Men beweert dat voor vrouwen alles geregeld is, en dat men zich over hun rol in de maatschappij niet meer hoeft te bekommeren. Veel vrouwen vinden dat, net zo goed als mannen. Met de cijfers in de hand kan men gemakkelijk aantonen dat er helemáál nog geen gelijkheid is tussen mannen en vrouwen.

Er ligt nu een grote verantwoordelijkheid bij vrouwen zelf. Het is aan hen om de kansen en uitdagingen op te nemen. Hier ben ik niet echt optimistisch, gezien de nieuwe arbeidsmoraal waarin het privéleven buitensporig veel aandacht krijgt en afgeschermd wordt van de professionele activiteiten. Ik denk dat die mentaliteit niet gunstig is voor de slaagkansen van vrouwen. Vrouwen zijn nochtans de grootste pleitbezorgers van het combinatie-ethos, dat in de plaats is gekomen van het oude arbeidsethos. Ik zit op dit punt dus niet op dezelfde lijn als de meeste jonge vrouwen in de vrouwenbeweging. Ook voel ik die kloof met jonge professoren, mijn ex-collega's.

Een tweede ongerustheid heb ik in verband met het hernieuwde belang van religie in de samenleving. Dat is een trend die niet gunstig is voor vrouwen. Ik zie het niet graag gebeuren. Vooral niet omdat ik niet zie hoe die trend bestreden kan worden, en niet weet wie daarin medestander en wie tegenstander is. Ik heb in de jaren zestig mijn leermeesters de ideologische strijd voor de maatschappelijke aanvaarding van vrijzinnigheid zien voeren en ik voelde mij daar een deel van. Zij hebben succes gekend. Op langere termijn bekeken vind ik echter dat de secularisering mislukt is. In elk sociologie boek en krant staat dat de secularisering wijd verspreid is. Nochtans is de kwantitatieve en kwalitatieve mislukking van de secularisering mijn grootste teleurstelling.

Maatregelen

Wat is je mening over de huidige maatregelen in verband met moederschap, ouderschap, combinatie arbeid en gezin, deeltijdwerken?

Ik heb jarenlang in allerlei commissies gezeten die over gelijke kansen gingen. Ik heb dus heel wat eisen en verlangens over tafel zien gaan. Soms bleven we als commissie alsmar nota's schrijven. Soms werden werkomstandigheden en carrièrepaden aangepast aan de eisen van vrouwen. Ze werden dan zogenaamd gender-vriendelijk gemaakt.

Het is voor vrouwen eenvoudiger geworden om buitenhuis te werken. Er zijn maatregelen die noodzakelijk zijn wil men vrouwen op de arbeidsmarkt houden. Het is zowel langs de vraag- als langs de aanbodzijde van belang. Enerzijds heeft de economie die vrouwen nodig. En langs de andere kant kunnen en willen de meeste gezinnen het zich niet permitteren om slechts één inkomen te hebben.

Wat ik negatief vind bij de vraag naar gendervriendelijker maatregelen is dat de discussie over de rol van de overheid te weinig wordt gevoerd. Die discussie wordt door voorstanders van 'staatsinterventie' altijd onmiddellijk gestopt met de opmerking 'het is een kwestie van prioriteiten'. Daarmee wordt ook gesuggereerd dat het logisch zou zijn dat de overheid de gezinsvriendelijke maatregelen hoog op de prioriteitenlijst zet en ze uitvoert. Vaak wordt zelfs de vraag om de prijs van kinderopvang of zorgverlof te becijferen al als een vorm van onwil beschouwd. Als de overheid het niet betaalt, verwacht men dat de overheid de werkgever stevig aanmoedigt om de voorzieningen te betalen. Ik ben het daar niet a priori mee eens. Laat ons ten minste de discussie serieus voeren. Onder specialisten is wel een debat over 'state feminism', maar daarbuiten wordt het te weinig in die termen gesteld. De verantwoordelijkheid wordt te gemakkelijk in de handen van de staat gelegd. Elke discussie over crèches, vaderschapsverlof,

dienstencheques e.d. gaat immers over de rol van de overheid in de (financiële en praktische) ondersteuning van bepaalde leefformules.

=====